

ATATÜRK YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI

TÜRK DÜNYASI ORTAK EDEBİYATI

TÜRK DÜNYASI
EDEBİYAT TARİHİ

CİLT
IV

Atatürk Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 287
Kaynak Eserler Dizisi: 2

Türk Dünyası Edebiyat Tarihi
Cilt: IV

©Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2004
ISBN: 975-16-1574-7
İLESAM: 2002.06.Y.0143

TÜRK DÜNYASI ORTAK EDEBİYATI

Proje Başkanı
Prof. Dr. Sadık TURAL

TÜRK DÜNYASI EDEBİYAT TARİHİ

Başkan
Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
G.M.K. Bulvarı, 133, 06570 Maltepe-Ankara
Tel: (312) 231 23 48 – 232 22 57 – 231 44 76
Belgegeçer: 232 43 21
e-post: www.mrks@akmb.gov.tr
www.ortakedebiyat@mynet.com
Internet: www.akmb.gov.tr

Can

Reklamve Basın Yayın Ofset Matbaacılık
ERCIYES SANAYİ SİTESİ 9. Cad. No:57 Macunköy/ANKARA
Tel: (0.312) 397 16 29-30-31 Fax: (0.312) 397 16 57

Bu Cildin Yazarları

**TÜRK TENGRİ DİNİ EDEBİ ÇEVRESİ
(ORHUN TÜRKÇESİ DÖNEMİ)
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ**

**BURKANCI (BUDİST) ve MANİCİ (MANİHEİST)
TÜRK EDEBİ ÇEVRELERİ
NAZİM
Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA
NESİR
Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ**

**XI-XII. YÜZYIL
Prof. Dr. Recep TOPARLI**

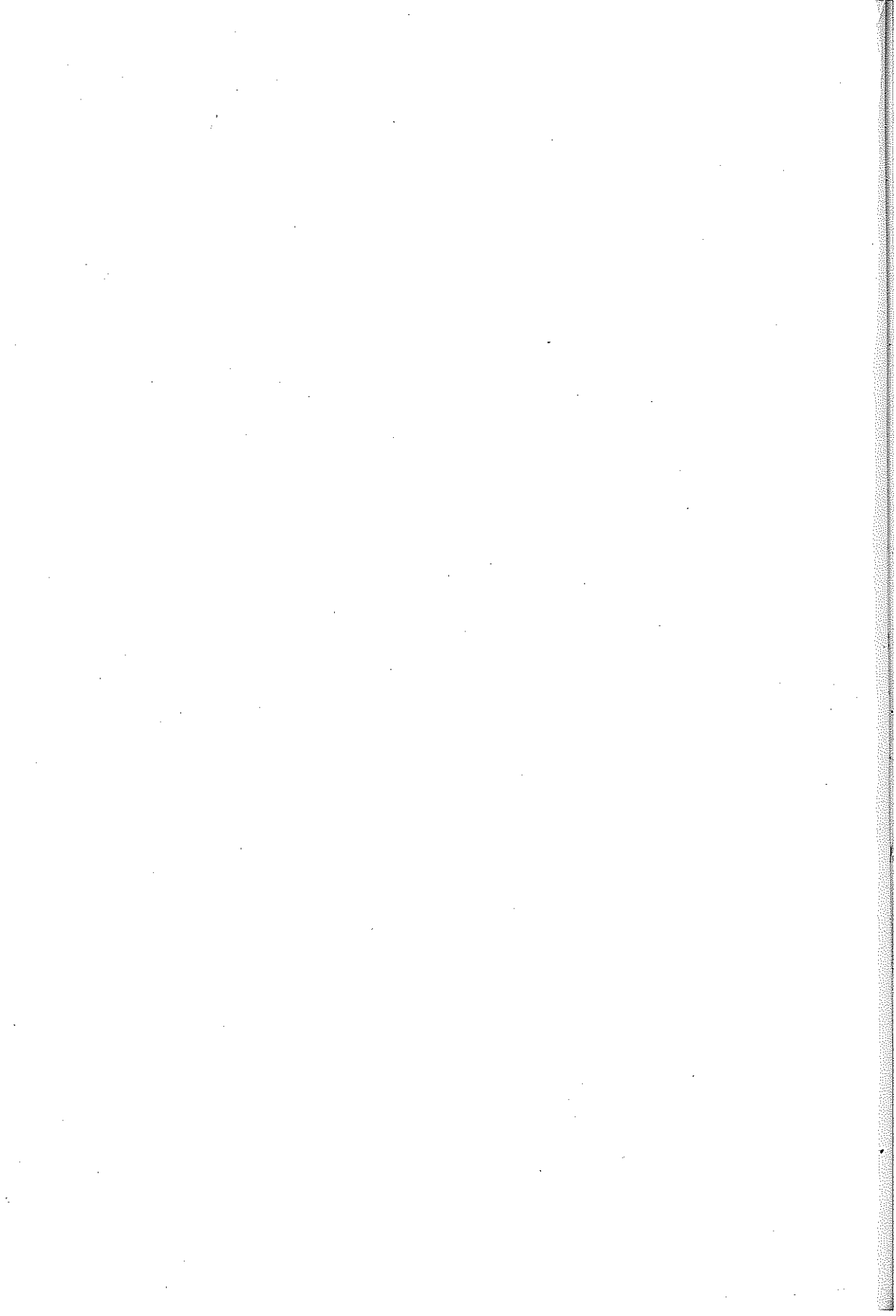
**BATI TÜRK YAZI DİLİNİN KURULUŞU
Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa TANÇ**

**TASAVVUFÎ EDEBİYAT (OSMANLI SAHASI)
Yrd. Doç. Dr. Ömür CEYLAN**

**TASAVVUFÎ EDEBİYAT (AZERÎ SAHASI)
Prof. Dr. Muhsin MACİT**

**KLÂSİK EDEBİYAT: TÜRK KÜLTÜRÜ İÇİNDEKİ YERİ,
KAYNAKLARI, OLUŞUMU, SANAT VE ESTETİK ANLAYIŞI
Prof. Dr. Cihan OKUYUCU**

**ERKEN DÖNEM
NAZİM (XIII-XIV. YÜZYIL)
Prof. Dr. Günay KUT**

B. NESİR

Eski Uygurca metinlerden söz etmek gerektiğinde esas olarak şunları söyleyebiliriz: II. Doğu Türk Kağanlığı'ndan sonra yönetime geçen Uygur Bozkır Kağanlığı'nın Kırgızlarca yıkılması sonucu Uygurlar Moğolistan'dan güneye, güney-batıya göç etmişlerdir. Bugünkü Şinciang bölgesinde yerleşik hayata geçen Uygurlar burada çeviri ağırlıklı bir edebiyat oluşturmuşlardır. Bu metinlerin neredeyse tamamına yakını dinî içerikli metinler olup bunların da çoğunluğunu Budizme ait metinler oluşturmaktadır. Söz konusu metinlerin hemen hepsinin tam bir tarihini tespit etmek güçtür, ancak kimi metinlerin sonlamalarında (*koloфон*) bu metinlerin çevrildiği veya istinsah edildiği döneme, yıla ait bilgiler bulunmaktadır. Moğolistan'dan bugünkü Şinciang bölgesine, Tarım, Hoço bölgelerine yerleşen Uygurlar burada yeni bir uygarlık oluşturmuşlardır. Yerleşik hayata geçerek bölgeye kendilerinden önce gelmiş topluluklardan Budizmi, Maniheizmi, Hristiyanlığı öğrenen Uygurlar bu dinlerden çeşitli eserleri kendi dillerine çevirmişlerdir. Bu eserler anılan dillere ait dinî eserlerin tamamı olmayıp yalnızca bir bölümüdür.

Söz konusu çeviri eserleri 9. yüzyıldan başlayıp 14. yüzyılın sonlarına değin tarihlendirmek mümkündür. Bu beş yüzyıllık dönem bir bütünlük oluşturmayıp çeşitli evrelere ayrılmıştır. Başlangıçta daha çok Soğdçadan, Toharcadan ve Çince'den yapılan çeviriler son dönemde yerini Çince'den ve Tibet Budizmine ait eserlerden yapılan çevirilere bırakmıştır. Çin'in Şinciang Uygur Özerk Bölgesi'nde Turfan şehri çevresinde çeşitli mağaralarda, Dunhuang mağaralarında ve Gansu'da bulunan bu eserler 19. yüzyılın sonunda ve esas olarak da 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Rus (Krotkov, S. Malov), Alman (A. v. Le Coq, F. W. K. Müller), Fransız (P. Pelliot), İngiliz (A. Stein) ve Japon arkeologlarının çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bunların dışında az sayıdaki eser, ya da fragmanlar halindeki Uygurca metinler İsveçli arkeologlarca Japon Kont Ötani'nin öğrencilerince bulunmuştur. Bu bölgede bulunan Uygurca metinler esas olarak beş ülkenin müzeleri ile kütüphanelerinde bulunmaktadır: Almanya, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin. Bunların dışında Japonya, İsveç, Finlandiya, Türkiye, Kore ve ABD'de de çeşitli boyutlarda, az sayıda Uygurca metin parçası bulunmaktadır. Bunlar arasında Japonya'da bulunanlar sayıca fazla olmakla birlikte bir bütün oluşturabilecek metin parçası çok azdır.

Bu metinler ortaya çıkarılmalarından kısa bir süre sonra işlenmeye başlanmış olup söz konusu metinlerin yayım çalışmaları bugün hala sürdürülmektedir. Bu metinleri kendi içerisinde kısaca Budist metinler, Maniheist metinler, Hristiyanlığa ait metinler, din dışı konulara ait metinler olarak sınıflayabiliriz.

1. Budist Uygur Nesri

Budist edebiyatı esas olarak *Tripitaka* "Üç sepet" (Çin. *sanzang* = Uyg. *samtso* ~ *üç ärdini* ~ *üç ağılık*) adı verilen kitap külliyyatından oluşmaktadır. Bu üç kitap türü ise Sütralar, Abhidharmalar ve Vinayalar'dır (bak. Ş. Tekin, *TKA* II, s. 36 ve ötesi). Eski Uygurcada Upadésalara, Udānalara ve Vyākaranalara rastlanmaz. Çeşitli

anlatıların yer aldığı Jātakalar, Avadānalar ve İtīvrtakalar ise Uygur edebiyatında birbirlerinden pek ayırt edilmez, bunlar, çoğunlukla *avdan* ya da bazan *çatik* adıyla anılırlar.

Yukarıda da değindiğimiz gibi Budist Uygur edebiyatının esasını çeviri eserler oluşturmaktadır. Bu eserler arasında çok az bir kısmı özgün, telif eserlerdir. Çoğunluğu ise Budist külliyata ait çeviri eserlerdir. Tripitaka adlı Budist külliyatın içerisinde Uygurcaya çoğunlukla Sūtralar çevrilmiştir. Vinayalardan çevrilen eser olup olmadığı bugün bilinmemektedir. Abhidharmalardan ise sadece Vasubandhu'nun *Abhidharmakośabhāṣya-tīkā Tat-tvārtha*'sına Sthrimati tarafından yazılan yorumun çevirisine ait iki kitap elimize geçmiştir. Bunun dışında bir kaç küçük Abhidharma vardır.

A. v. Gabain'e göre Budist Uygur edebiyatı kısaca: a) Anlatılar, Masallar, b) Sūtralar, c) Tövbe duaları, d) Büyü metinleri ve e) Felsefi metinler olarak sıralanabilir (*PhF* II s. 225; Ş. Tekin, *TKA* II, s. 36).

a. Anlatılar, Masallar:

Eski Uygurcada *avdan* ya da *çatik* adıyla karşımıza çıkar. Daha çok tek başlarına bir kitap değil de, değişik kitapların -örneğin Sūtraların- içerisinde yer alırlar. Bu masallar belirli bir kalıp çerçevesinde ele alınmaktadır: Kalıp, bir öğrencinin (*iitsi*) ustasına (*baḥṣi*) soruları ve ustanın da öğrencisine bir öykü aracılığıyla verdiği cevaplar şeklinde kurulmuştur (*PhTF* II, s. 222).

Tek başına bu tür masallara, öykülere ayrılan Uygurca kitapların başında Daśakarmapathāvadānamālālar (= *DKPAM*) gelmektedir. Bu öykülerden ilki *U* II'de yayımlanmıştır (s. 20-24). Bunu *U* III ve *U* IV'teki öyküler izler (*PhTF* II, s. 224). St. Petersburg'da Krotkov Arşiv'inde bulunan parçalar bir kitap halinde M. Shogaito, L. Tuguşeva ve S. Fujishiro'nun ortak çalışması olarak yazıçevrimli metin, Japonca ve Rusça çevirisi, sözlük ve tıpkıbasım olarak 1998'de yayımlanmıştır.

Tibetçede oldukça iyi bilinen "Bilge ve Aptal" masalının bir bölümü Uygurcada Kalyāṇamkara ve Pāpamkara adıyla bilinmektedir¹ (Huart 1914:1-57, Pelliot 1914: 225-272, Hamilton 1971). Öteki eserler ise Radloff'un yayımladığı "Ṭışastvustik" (*PhTF*, II, 224), J.-P. Laut yayımladığı Buddha'nın yaşamöyküsü (*UAJb NF* 3, 1983: 88-101), Geissler-Zieme ve sonra Ölmez'in yayımladıkları *Pañcatantra* öyküleridir (Geissler-Zieme 1970: 32-70, Ölmez 1993: 179-191). Şeytan Āṭavaka (*PhTF* II, s. 224) ile Maitrisimit'i de bu bölüme eklemeliyiz (Gabain 1957, s. 16). Son olarak da Aranemi-jātaka², Sundarī kız (*BT* III) öykülerine değinmek gerekecektir.

¹ Eserin Türkçe çevirisi için bk: J. R. Hamilton, *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası*. Çev. E. Korkut, İ. Birkan, Ankara 1998, 320 s.

² Hamilton 1986, 1. metin

b. Sütralar

Büdist Kanon'un Uygurcada en yaygın kitaplarından olan *sütra*'nın sözlük anlamı "ip, sicim; kuşak, bağ; öğreti, yasa, kural, öğreti kitabı"³ olup Uygurcada genellikle *sudur* (Çin. *jing* = Uyg. *ki*, *ke*) sözcüğüyle karşılanmaktadır.

Uygurcaya çevrilen Sütraların başında *Suvarṇaprabhāsa-sūtra* gelmektedir. Uygurca adı kısaca *Altun Yaruk sudur* olan metnin bütünüünün yazıçevrimi yapılmış, ancak tüm bölümlerin çevirisi tamamlanmamıştır (Kaya UAY: 11-43, Ölmez 1991: 7-13, Zieme 1996: 9-21). Yüzyılın başında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Gansu bölgesinde bulunan metin 700 sayfanın üzerindedir (ayrıntı için bak. C. Kaya UAY: 11-43, M. Ölmez AY III: 7-13, Zieme BT XVIII: 9-21).

Saddharmapundarika-sūtra adıyla bilinen Sütranın sözlük anlamı ise "Doğru Öğretinin Lotusu" olup Uygurcada sadece 25. bölümün çevirisi bulunmaktadır (Tekin KİP: 3-4, PhTF II, S. 225).

Vajracchedika-sūtra'ya dayanan, gerçekte Kanon'a bağlı olmayan, ancak Çin Kanon'unda yer alan bir metin de G. Hazai ile P. Zieme tarafından yayımlanmıştır (bak. BT I).

Uygurcaya Sütralara sonradan eklenen, "uydurma" Sütralar da çevrilmiştir. Bunların başında Türkiye'de *Sekiz Yükme*⁴ adıyla bilinen ve TT dizisinin altıncı kitabı olarak yayımlanan *Das Buddhistische Sūtra Säkiz Yükmäk* gelmektedir. Bu yayının dışında metnin bir bölümünü W. Radloff *Kuan-ši-im Pusar* adlı kitabının içerisinde yayımlamıştır (s. 91-103, krş. PhTF II, S. 226). Metnin tıpkıbasımını ise J. Hamilton yayımlamıştır (Hamilton 1986). *Sekiz Yükme*'in çeşitli nüshaları üzerinde ise uzun süredir, çok sayıdaki yayınıyla Juten Oda çalışmaktadır (bak. Kaynakça).

Bir başka "uydurma Sütra" parçası da G. Kara ile P. Zieme tarafından yayımlanmıştır (Kara-Zieme 1986: S. 322, 326, Z. 56-58, 66-69).

Āgama adı verilen geleneksel, Kanon metinlerinden ise Uygurcada fazla metin yoktur, var olanların bir bölümünü ise Kōgi Kudara ve Peter Zieme yayımlamıştır.⁵

Avatamsakasūtra (Gaṇḍavyūha)'dan çeşitli parçalar ise M. Shōgaito, Kōgi Kudara-Juten Oda ve Geng Shimin tarafından yayımlanmıştır. Bu Sütranın bir

3 Böhrling, PW VII 1162 b-1163 a.

4 Doğru okunuşu -g- ile *yügmek* "yığın"dır, bak. T. Tekin, "On the Uigur Term *yügmäk*", UAJb, NF, c. 12, 1993: 265-68.

5 Gabain, PhTF s. 225; Uygurca Āgamarlar için bak. Röhrborn, "Zur Frage des Transponierenden Lesens' von chinesischen Texten in spätauigurischer Zeit", CAJ 29, 1985: 85-97; K. Kudara-P. Zieme, AoF 10 (1983)2, 17 (1990)1; Kōgi Kudara, "«Pelliot ouigour 218»: its Significance", Documents et archives provenant de l'Asie Centrale. Ed. Akira Haneda, Kyoto 1990: 167-174.

bölümü ise daha yüzyılımızın başında Radloff'un *Kuan-ši-im Pusar* yayınında "Beilage III" başlığıyla yayımlanmıştı.⁶

Bir çok yazması bulunan *Yitikānsudur* ise Tantra Budizmine ait bir metin olup *TT VII* içerisinde R. R. Arat tarafından yayımlanmıştır.⁷

Bunların dışında değişik Sutralardan arta kalan yapraklar çeşitli araştırmacılarca yayımlanmıştır: "Hamam-Sūtrası",⁸ Ārya rājāvavādaka sūtra,⁹ Ārya-trāta-Buddhamātrika-vimsati-pūga-stotra-sūtra¹⁰, Ātānātikasūtra ve Ātānāṭihṛdaya,¹¹ Bhaiṣajyagurusūtra¹² (günümüze sadece 11 satırı ulaşmıştır), Kṣitigarbha-sūtra¹³ (44 satır), Mahāmāyürisūtra.

Budist külliyyata ait metinlerden bir kısmı asıl yazıldıkları dillerden bize ulaşamamıştır. Örneğin kimi metinlerin Sanskrit dilindeki asıl nüshaları bugün ya tamamen ya da kısmen kaybolmuştur. Bunlar arasında sayabileceğimiz metinlerden birisi de Vimalakīrtinirdeśasūtra olup bugün yalnızca Tibetçesi ve Çincesi tamdır. Eski Uygurca çevirisinden de bir bölümü bugüne ulaşmış olup son olarak Zieme'ce toplu halde yayımlanmıştır (BT XX).

c. Abhidharma Metinleri

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Abhidharmakośaśāstra'nın Uygurcada tam bir çevirisi bulunmayıp, sadece Sthiramati'nin yorumunun çevirisi mevcuttur. Bu çeviri Çince den yapılmış olup, asıl Sanskrit metin bugün kaybolmuştur. Çince metinden ise sadece üç sayfa kalmıştır. Uygurca çeviriye göre metnin aslı manzum ve 28 000 *grantha* olmalıdır: *yomdarsar iki tümän säkiz miñ girantlar ol* "(metnin tümü) bir araya getirilirse 28 000 *grantha* tutar" (varak 1 a, 7-8. satırlar).¹⁴

6 Geng Shimin, "Hui-hu-wên, Pa-shih-hua-yen 'ts'an-ching yen-chiu" [80 Ciltlik Çince Buddhāvataṃsaka-sūtra'nın Uygurca Çevirisinden Fragmanlar], *Min-tsu yü wên*, 1986, 3: 59-65; II. bölüm: *Chung-yang min tsu hsüeh-yüan hsüeh-pao*, 2.1986: 84-69.

7 Gabain, *PhTF* s. 226; G. Rachmeti, *TT VII*, S. 23-25, 65-68, 48-52

8 K. Kudara-P. Zieme, "Chinesisch-alttürkische Fragmente des 'Schwitzbad-Sūtras'", *AoF* 15, 1988, 1: 182-191.

9 Radloff, *Kuanši*, S. VII und 69-90.

10 Geng Shimin, "Qadimqi Uyğurca Buddhistik Āsār 'Ārya-trāta-Buddhamātrika-vimsati-pūga-stotra-sūtra'din Fragmentler", *JTS* 3 (1979): 295-306.

11 Dieter Maue, "Sanskrit-uygurische Fragmente Ātānātikasūtra und des Ātānāṭihṛdaya", *UAb NF* 5 (1985): 98-122.

12 P. Zieme, "Zur alttürkischen Bhaiṣajyagurusūtra Übersetzung", *AoF* 16 (1989)1: 198-200.

13 P. Zieme, "Ein alttürkisches Fragment des Kṣitigarbha-Sūtras aus Bāzäklik", *AoF* 17, 1990, 2, 379-384.

14 Ş. Tekin, 1970: s. xxviii; Röhrborn, "Zur Terminologie...", s. 288, dipn. 76; Masahiro Shōgaito, *Studies in the Uighur Version of the Abhidharma kośabhāṣya-ṭikā Tat-*

d. Vinayalar

“Kural, düzen, disiplin (kitabı)”¹⁵ demek olan Vinayalara Uygurcada rastlamayız. Ancak son dönem Uygurca metinlerden *İnsadi-Sūtra* adıyla yayımlanan metin Vinayalara yakındır. Yazıçevrimi ve çevirisi S. Tezcan tarafından yayımlanan, esas olarak rahiplerin yağmur mevsiminde yaptıkları işleri, törenleri anlatan metin için W. Scharlipp’in çalışmasına bakılabilir.¹⁶

Yine bu bölümde ele alabileceğimiz, Amitābha kültüne ilişkin metinler de yazıçevrimleri ve çevirileriyle birlikte yayımlanmıştır.¹⁷

e. Tövbe Metinleri

Uygurcada, tövbe yoluyla günahlardan arınmayı anlatan metinler de yer almaktadır. Bu metinlerin çoğunluğu küçük metinlerdir. Konuyla ilgili ilk metni Müller yayımlamıştır. Bunu, *TT IV* metni izlemiştir.¹⁸

Çincesi 40 bölümden oluşan bir başka metin ise *BT* dizisinin ikinci kitabı olarak yayımlanmıştır.¹⁹ Bu metinlerin kimisi cenaze törenleriyle ilişkilidir, örneğin *BT II* metninin konusu gibi. Konuyla ilgili öteki metinler ise I. Warnke, P. Zieme ve M. Shōgaito tarafından şu başlıklarla yayımlanmıştır: “Kḷanti qilyuluq nom bitig”,²⁰ “Ein uigurisches Sündenbekenntnis”²¹ ve “Ein Beichttete”.²²

f. Büyü Metinleri

Esas olarak Tantra, Tibet Budizmine ait olan bu metinlerden *BT* dizisinde yedinci kitap olarak yayımlanan metin, Tibetçeden çeviri olup Sa-skya Okulu ile ilgilidir.²³

İkinci bir metin yine aynı dizinin sekizinci kitabı olarak yayımlanmıştır. Burada A metni *Guruyoga* metni olup Moğolların Budizmle ilk önemli karşılaşmalarına değinmektedir. B metni ise *Bodhisattva Manjuśrī*’ye övgüdür.

---

ivārtha Volume I, Text, Translation and Commentary. Volume II, Text, Translation, Commentary and Glossary. 1991 Shokado

- 15 *BHSD* s. 489, Ş. Tekin, *TKA II*, s. 37-38.
- 16 Wolfgang Scharlipp, “Kurzer Überblick über die buddhistische Literatur der Türken”, *Materialia Turcica*, c. 6, 1980: 37-53.
- 17 Gabain, *PhTF* s. 226; bak. Temir-Kudara-Röhrborn, Sertkaya-Röhrborn.
- 18 Gabain, a.g.m. s. 227; *U II* Nr. 7 (T. II Y. 48), s. 76-83, 84-90
- 19 Klaus Röhrborn, *Eine uigurische Totenmesse*. 1971 Berlin.
- 20 Ingrid Warnke, “Fragmente des 25. und 26. Kapitels des Kḷanti qilyuluq nom bitig”, *AoF* 10 (1983): 243-268
- 21 Peter Zieme, “Ein uigurisches Sündenbekenntnis”, *AoH* 22 (1969): 107-121.
- 22 Masahiro Shōgaito, “Ein Uigurisches Fragment eines Beichttextes”, *Scholia, Beiträge zur Turkologie und Zentralasienkunde*, Wiesbaden 1981: 163-169 + 1 Tafel.
- 23 Scharlipp, a.g.m., s. 51

Bu metinler Tibet Budizminin, Lamaizmin Türkler arasında ne derece yaygın olduğuna dair bizim için önemli ipuçları vermektedir.²⁴

Bunların dışında Nāropa okuluna bağlı *Tibet'in Ölüler Kitabı*'nın Uygurca çevirisi günümüze ulaşmıştır. Metin Tibetçe *Bardo thos-grol* ile ilgili olup ölüm ve yeniden doğumun önlenmesi konularını ele almaktadır (A 1-236 satırlar). Öteki metin ise yine Nāropa okuluna ait olup *Tört türlüg kızıglarıg yolça uduzmaklıg täriş nomlug tamşak* "dört türlü düzeni yoluyla izlemek için derin öğretinin eğitimi" adını taşımaktadır (B 236-1011. satırlar).²⁵

Ayrıca kimi büyü metinlerinin yer aldığı Dhāraṇī-Sūtralar da Uygurcaya çevrilmiştir. Bunlardan 38 satırlık bir metin işlenip yayımlanmıştır.²⁶

g. Çeşitli Metinler

Yukarıda yer verilen metinlerin dışında kalan çeşitli metinler de vardır. Bunlardan *Caityaśotra* metni, Bodhicaryāvatāra yorumuna ait parça, Tārā-Ekaviṃśatistotra metni ve benzeri metinler, Turfan'da bulunan metinler olarak yayımlanmıştır.

2. Maniheizt Uygur Nesri

Maniheizt Uygur metinleri, özellikle de mensur metinler Budist Uygur metinlerine göre çok daha azdır. Bu bölüme Ezop masallarından yapılan çeviri parçaları, tövbe duaları ve çeşitli metin parçaları girer.

Eski Türkçe Maniheizt edebiyata ait en hacimli metin, Orta İnanca versiyonu da bilinen tövbe duasıdır. Tövbe metni, belli bir kişiye bağlı olmayan anlatım tekniğiyle Ortaasya Buddhist tövbe levhalarını hatırlatmakta ve belki de bu metinler esas alınmaktadır. Metin 15 bölümden oluşmaktadır: Her bölümün başlangıcında bir tür başlık yer almakta, bu başlığı belirli kalıp ifadelerin sayılması ve anılması izlemektedir; son olarak bu kalıplara karşı olası aykırı durumlar ele alınmaktadır. Maniheizm çalışmalarında çok önemli bir yere sahip olan Huastuanift "tövbe duası" adlı metin en son olarak Maniheizm ve karşılaştırmalı din bilgisi uzmanlarından J. Asmussen tarafından yayına hazırlanmıştır.

8.-9. yy.'a ait olup alkolikliğin kötü sonuçlarını ele alan Maniheizt bir Uygur metni, içkiden doğan sarhoşluğu ve cinselliğin sonrasını çok kaba bir biçimde tanımlamaktadır. Metinde karısını kaybeden bir adamın acısından dolayı içerek sarhoş oluşu ve karısının tabuta konduğu mezara gidişi ele alınmaktadır.

24 Scharlipp, a.g.m., s. 50; Tezcan *TDAY-B* 1978-1979, s. 307-308

25 P. Zieme und G.Kara, *Ein uigurisches Totenbuch, Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang British Museum Or. 8212 (109)*. Budapest 1978, s. 26-27.

26 Klaus Röhrborn, "Fragmente der uigurischen Version des ‚Dhāraṇī-Sūtras der großen Barmherzigkeit‘", *ZDMG* 126 (1976): 87-100.

“Mani'nin Prensle Yarışı” adı verilebilecek metin ise din değiştirmeye ilişkin olup I. Şahbur'un oğlu Prens Hürmüz'ün Mani'yle karşılaşmasını anlatmaktadır.

Maniheist Uygur edebiyatına ait mensur metinlerin de olduğu bir derleme BT dizisinin V. kitabı olarak yayımlanmıştır.

3. Hristiyan Uygur Nesri

Hristiyan Uygurlara ait Uygur metinleri azdır. Bu metinler ya Hristiyan azizlerini ele alan kısa metin parçalarıdır ya da İncil'den yapılmış çeviri parçalarıdır. Bunlardan Hz. İsa'nın çocukluğunu, üç büyücü (kâhin) ile karşılaşmasını ele alan metin bir kaç kez yayımlanmıştır. Yedisu (Cetisu) bölgesinde bulunan Hristiyan Türklerden kalma mezar taşları ise 13.-14. yüzyıllara ait olup bu çalışmanın dışında kalmıştır.

4. Din Dışı Çeşitli Metinler

Yukarıda anılan dinî metinlerden başka Uygurlardan dinî içeriği olmayan çeşitli metinler de kalmıştır. Bunların başında yaygın adıyla “hukuk belgeleri” diye anılan günlük yaşama ilişkin metinler yer alır. Bu metinlerde tarla alım satımı, icar vb. gibi ekonomik yaşama ilişkin konular ele alınır. Bu metinlerin yanı sıra Uygurlardan kalan tıbbi, astronomiye ilişkin metinleri, çeşitli mektupları, harman kaldırmaya ait metinleri bu grup altında değerlendirebiliriz.